

LES MARQUES DE PICAPEDRER A LA SEU DE MANRESA

A.A. V.V.

L'estudi dels signes lapidaris és un tema que fins ara ha estat molt poc treballat. En el present article intentem aportar noves dades per al coneixement de les marques de picapedrer que es poden observar a la Seu de Manresa (1).

L'objectiu del nostre treball ha estat la recollida i inventariat dels signes existents a tota la basílica. Tot i això, ens hem interessat principalment per una de les seves capelles, l'actualment anomenada de St. Josep, que fou construïda en el període de temps que va del 1322 al 1345, aproximadament.

doncs, que la tipologia, estadístiques i percentatges que hem elaborat en base a les només 2.092 marques que hem recollit tant sols puguin proporcionar dades indicatives i provisionals.

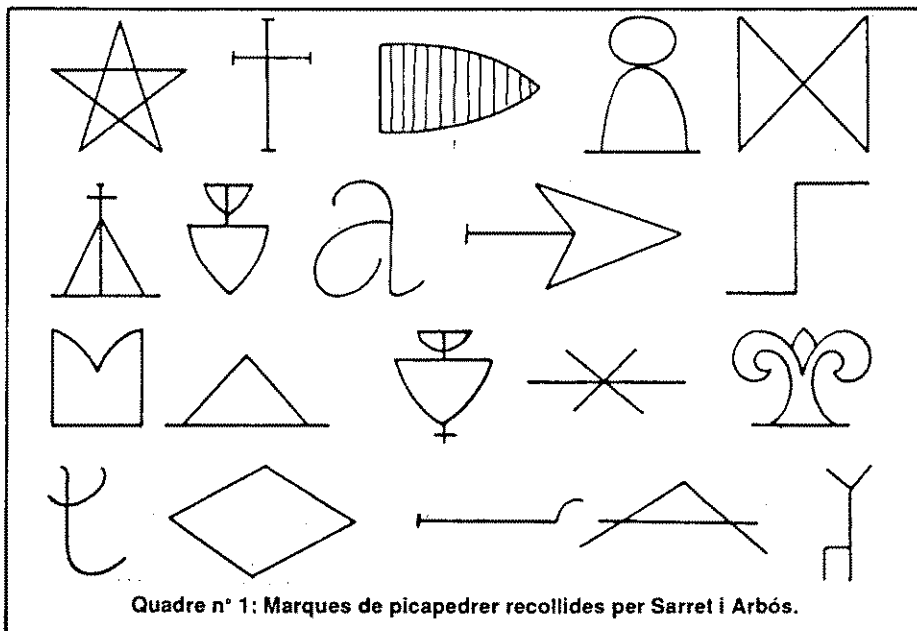
Les marques de picapedrer a la Seu.

La tasca de recollida i inventariat dels signes lapidaris l'hem realitzat seguint una metodologia molt simple. Primerament hem dividit l'església en grans zones diferenciant

únicament exterior (E), interior (I) i pilar (P). A continuació, el primer número que hi ha a la fitxa assenyalava la zona ja molt més concreta, el segon la filada on es troba la marca i el tercer la pedra on és, comptant d'esquerra a dreta. Pel que fa a la numeració de les cares dels pilars, hem seguit la rotació en sentit invers a les agulles del rellotge.

El criteri fonamental emprat a l'hora d'elaborar els diferents grups que conformen la tipologia ha

El motiu pel qual hem escollit la Seu com a objecte d'estudi, és que possiblement es tracta d'una de les obres arquitectòniques catalanes més riques des del punt de vista gliptogràfic. Com a mostra només cal dir que hem inventariat 2.092 marques, agrupades en 97 tipus diferents, a les quals s'ha d'afegir un bon nombre que no hem pogut recollir. Les raons d'aquesta manca han estat, principalment, l'alçada on eren situades, la qual cosa, junt amb la manca d'il·luminació, pràcticament impossibilitava la seva visibilitat. Tampoc no hem pogut accedir a les zones altes de les terrasses on, amb tota probabilitat hi ha un bon nombre de marques, algunes de les quals ja foren recollides per Sarret i Arbós a començaments de segle (veure quadre nº 1) (2). A tot això cal afegir l'existència de retaules dins de les capelles, de tal manera que a l'interior únicament hem pogut inventariar les marques dels contraforts i pilars. Això farà,

Quadre nº 1: Marques de picapedrer recollides per Sarret i Arbós.

estat la similitud de formes, de més senzill a més complicat. En total hi ha uns 26 grups integrats per un nombre de marques que varia d'1 a 8. Algunes d'aquestes són molt senzilles i pràcticament les trobem a totes les construccions on hi ha signes lapidaris. És el cas de les creus, aspes, triangles, cercles, estrelles de cinc puntes, etc. Altres, tanmateix, només les hem trobades a la Seu: es tracta de les sabates, l'agulla de cosir, les tisores o l'eina de tallar pells. Les flors de lis, malgrat ésser un signe força corrent a altres edificis, mereixen una atenció especial per la varietat de formes que presenten a la Seu. Concretament hi trobem 8 variants, per la qual cosa constitueixen el grup més nombrós. A això cal afegir que una d'elles, la n° 86, és l'única marca, dels 97 tipus localitzats, que apareix en relleu.

La freqüència amb que apareixen els signes és molt variable i oscil·la entre els que estan inventariats d'1 a 9 cops i els que, pel contrari, ho són entre 78 i 391 vegades. En un terme mig es situen els que apareixen entre 13-16 a 57 o 60 cops.

Les marques adopten posicions molt diferents als carreus. Un mateix signe apareix gravat tant en la disposició correcta com invertida i no sempre es troba en el centre, sinó fins i tot en zones properes als marges. Això demostra que les marques de picapedrer han estat realitzades abans de col·locar els carreus.

El següent punt en qüestió seria la distribució d'aquests signes a les diferents zones de la basílica. El primer que crida l'atenció és el fet que aquesta distribució no és uniforme. Les marques es concentren, sobretot, a l'absis, i van minvant a mesura que ens apropem a la façana principal, és a dir, a mesura que la construcció és més tardana. S'observa clarament que a partir del s. XV les marques de picapedrer van deixant d'emprar-se paulatinament.

Una de les variants en què trobem la marca amb forma de T. (Foto autors).

Pel que fa als diferents tipus, tampoc podem parlar d'una repetició més o menys coherent a totes les zones on apareixen marques de picapedrer.

Algunes d'aquestes, com les fletxes, aspes, creus o escales, és a dir, les més senzilles i que alhora apareixen a molts altres edificis, es troben, en més o menys proporció, pràcticament a totes les zones on s'han localitzat les marques (3). Tanmateix, hi ha marques que es concentren únicament a un lloc determinat, com és el cas de les mitges circumferències (grup n° 9 de la tipologia general) que només es troben als P 17 i P 18, de les ja esmentades flors de lis (grup n° 24), situades al P 4, P 5, P 14, E 32, E 33, E 34, E 35, E 36 i I 20, o de les sabates i eines de sabater, que es troben exclusivament a la capella de St. Josep, pagada pel gremi de sabaters i a la qual, pel seu especial interès, hem dedicat la part més important del nostre estudi.

Les marques de picapedrer a la capella de St. Josep.

La financiació de la construcció de la Seu, tal com diu J. Mª Gasol, tingué lloc per «subscripció popular». La major part de les despeses

foren sufragades per donatius de particulars que podien anar des d'una modesta aportació monetària fins a la financiació d'una capella o d'una altra part important de l'obra. Hi participaren famílies burgeses com els Saera, canonges com Jaume Ricolf o confraries gremials. Entre aquestes darreres destaquen la dels blanquers i assaonadors, que pagaren la construcció de la capella de l'Esperit Sant, i la dels sabaters, que feren el mateix amb la de St. Antoni Abat, actualment denominada de St. Josep (4).

En aquesta darrera capella és on ens hem centrat especialment a l'hora d'estudiar els signes lapidaris de la Seu per les especials característiques que hi conflueixen.

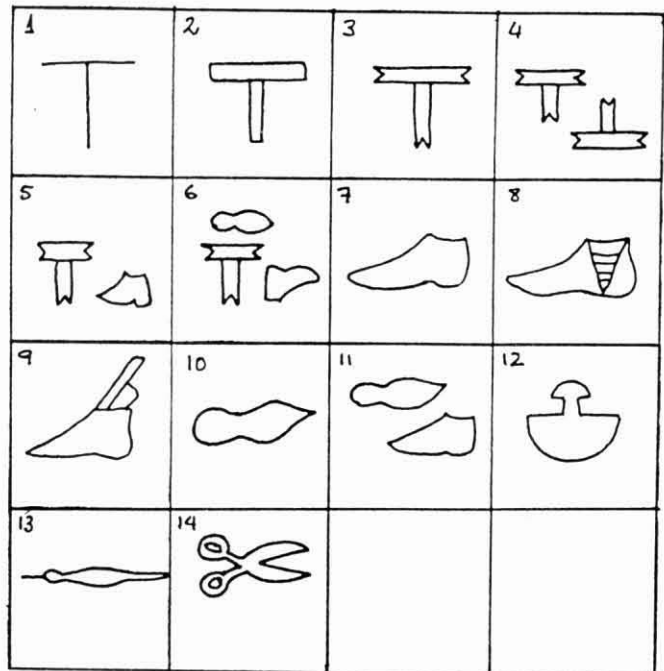
Com ja dèiem, la seva financiació anà a càrrec del gremi de sabaters. La seva construcció se situa a mitjans del s. XIV i s'allarga per espai d'uns 20 anys, des de 1322 fins al 1345.

Dels 97 tipus localitzats a la Seu, 14 es troben exclusivament a la capella de St. Josep i corresponen als grups 17, 18, 19, 20 i 21 de la tipologia general (vegeu quadre n° 2). Normalment apareix únicament una marca a cada un dels carreus; no obstant això, aquesta zona és l'úni-

ca de tota la basílica en la qual alguns carreus estan marcats amb dos (quadre nº 2, fig. 4 i 11) i, fins i tot, tres signes (quadre nº 4, fig.6).

El nombre total de marques que apareixen a la capella de St. Josep és de 392. La seva importància rau no només en el fet d'ésser un dels llocs on es concentren un major nombre de signes (quasi un 19% del total de la Seu), sinó que a més ofereixen l'especial característica de trobar-se relacionats amb la professió dels sabaters.

Els signes més abundants, amb un total de 152, són les sabates, que apareixen amb tota una sèrie de variants. N'hi ha de senzills, que reproduïxen el contorn de la sabata (quadre 2, fig.7) o de més elaborats, amb la representació gràfica de les costures laterals (quadre 2, fig. 8). Dins d'aquest grup és significatiu el signe d'una sabata que porta introduït el motlle de fabricació i que apareix únicament dues vegades (quadre 2, fig. 9). Així mateix són força normals les soles de sabata (quadre 2, fig. 10), de les quals hem inventariat un total de 60.

Quadre nº 22: Tipologia dels signes gliptogràfics trobats a la capella de St. Josep.

Els estris propis de l'ofici de sabater també es veuen reflectits a les marques de picapedrer, tot i que en un nombre molt menor. Així hi trobem unes tisores (quadre 2, fig. 14), agulles de cosir (quadre 2, fig. 13) i eines per tallar pells (quadre 4, fig. 12).

Pel que fa a la distribució dels signes dins de la capella, les zones amb major nombre són l'exterior E 28 i a l'interior I 15. En el primer cas és completament lògic ja que es tracta de la paret exterior de la capella que té unes majors dimensions. Aquí es troben precisament les set agulles de cosir que s'han

recollit, així com tres de les cinc eines de tallar pell i, en general, la majoria dels signes propis d'aquesta capella, excepte les dues T més senzilles (quadre 2, fig. 1 i 2), les dues sabates amb motlle (quadre 2, fig. 9) i les tisores (quadre 2, fig. 14). També són en aquesta paret els carreus gravats amb dos o tres signes, que són únics a la Seu.

Per tot això que acabem d'esmentar podem afirmar que aquesta és la zona més significativa de tota la capella.

Les T més senzilles (quadre 2, fig. 1) es troben quasi totes a l'exterior, principalment a l'E 25, mentre que la T més elaborada (quadre 2, fig. 2) és força més distribuïda, tot i que el major nombre es troba a l'E 27.

Les sabates, a més d'ésser les més abundoses, es troben repartides per totes les zones en què hem dividit la capella, tot i que les mides són molt variables (quadre 2, fig. 7, 8 i 9). El mateix passa amb les soles de sabata (quadre 2, fig. 10) (5).

Un cop observats els signes lapidaris des del punt de vista tipològic i estadístic la pregunta que es planteja és per què els picapedrers empraven unes marques que no eren pròpies del seu ofici sinó que ni tant

Una mostra de les marques en forma de sabata. (Foto autors).

sols eren relacionades amb ell. Segons Tous i Sanabra, aquells signes que no són propis de paletes o picapedrers sinó d'altres oficis aliens a la construcció, deuen correspondre als patrocinadors per satisfer la seva prestació personal, voluntària i obligada (6). Nosaltres considerem que aquesta hipòtesi es veu reflectida clarament a la capella de St. Josep, les despeses de construcció de la qual degueren de suposar un notable esforç per als integrants del gremi de sabaters, i el més probable és que volguessin deixar ben palès, tant per als seus contemporanis com per a la posteritat, que havien estat ells els autors i mecenes d'aquesta petita part de la Seu. La millor manera era gravar-ho a la pedra, imposant als picapedrers la utilització d'uns signes propis del seu ofici: sabates, agulles de cosir, tisores o soles de sabata.

Aquesta hipòtesi ve recolzada per l'existència del retaule de St. Marc i St. Anià, realitzat a mitjans s. XIV per Arnau Bassa i que actualment és situat a la capella de St. Marc, tot i que originàriament era per a la capella dedicada al gremi de sabaters de Barcelona als seus patrons a la catedral de dita ciutat (7). La importància que per a nosaltres té aquest retaule rau que en representar la curació del sabater Anià reflecteix l'obrador d'un sabater on es veuen les típiques sabates dels segles XIV i XV tal i com apareixen a les marques, així com les agulles i tisores. En una altra taula, que representa la consagració episcopal de St. Anià, aquest es troba vestit amb una casulla on hi ha brodat aquest mateix tipus de sabates, que tornen a aparèixer com a símbol distintiu als escuts del gremi de sabaters de Barcelona, situats a la part superior del retaule.

Al carru del centre, marca on hi són representades unes tisores. (Foto autors).

NOTES

- (1) El present treball és un resum de la comunicació que sobre aquest tema vàrem presentar al V Col·loqui Internacional de Gliptografia, celebrat a Poio (Pontevedra) del 8 al 13 de juliol de 1986.
- (2) SARRET i ARBÓS, Joaquim: *Història Religiosa de Manresa. Esglésies i convents*. Monumenta Historica Civitatis Minorisae vol. IV. Imp. St. Josep. Manresa, 1924, pàg. 56. Aquest autor recull 20 tipus de marques diferents, algunes de les quals no són recollides a la nostra tipologia.
- (3) Altres edificis on també podem trobar aquestes marques són, per exemple, la catedral de Barcelona o l'església de Santes Creus. Sobre aquest tema: TARRAGÓ CID, Salvador: «Un método de catalogación de las marcas de cantero y su aplicación en la catedral de Barcelona», a *Actes du Colloque International de Glyptographie de Saragosse*. Centre de Recherches Glyptographiques. Zaragoza, 1983, pàg. 305-318 : CAPDEVILA RAMOS, Josep: «Catalogación de los signos de picapedrero de la fachada principal de la iglesia del monasterio de Santes Creus (Tarragona)», a *Actes du Colloque International de Glyptographie de Saragosse*. Centre de Recherches Glyptographiques. Zaragoza, 1983, pàg. 319-332.

(4) GASOL i ALMENDROS, Josep M^o.: *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa. Manresa, 1978, pàg. 77.

(5) Vegeu al quadre n° 5 la distribució dels signes a cada una de les zones de la capella, així com el nombre total de les marques existents a cadascuna d'elles i el percentatge que aquestes suposen.

(6) TOUS i SANABRA, Joan: «Técnica y clasificación de los signos de cantería», a *Actes du Colloque International de Glyptographie de Saragosse*. Centre de Recherches Glyptographiques. Zaragoza, 1983, pàg. 150.

(7) GASOL i ALMENDROS, Josep M^o.: *Ibidem*. pàg. 266.

M. Pilar Frago i Pérez

Llicenciada en Història Medieval per la Universitat de Barcelona.

M. Dolores Lopez i Pérez

Llicenciada en Història Medieval per la Universitat de Barcelona.

José I. Padilla Lapuente

Doctor en Història Medieval per la Universitat de Barcelona. Professor d'Història Medieval a la Facultat de Geografia i Història de Lleida

Marc Torras i Serra

Llicenciat en Història Medieval per la Universitat de Barcelona.